

لیکدانه‌وی چند پرسیکی پیوه‌ندی‌دار به خالبه‌ندی‌وه (پیناسه، شیکر دنه‌وه و پولینکاری)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۶/۱۲ - تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۱۰

جه‌عفه‌ر شیخولئسلامی^۱

پروفیسوری یاریده‌ره‌ر، زانستگای کارلتون، کانادا

په‌خشاش ساب^۲

مامؤستای یاریده‌ده‌ری زمان و ویژه‌ی کوردی، زانستگای سوران، عیراق

کورت‌ه

ه‌هر چه‌شسه‌ن نووسیتیک، به‌تایبه‌تی نووسینی‌ه‌کادی‌می، را‌گه‌بان‌دن و حکوم‌می، پیوستی به‌خالبه‌ندی‌ه‌یه‌ه. له‌ راستیدا، خالبه‌ندی‌ه‌یک‌یک له‌و‌تایبه‌تمه‌ندی‌ه‌سه‌ره‌کیانه‌ی زمانی نووسینه‌که له‌ زمانی‌نا‌خاوتن‌جی‌ای ده‌کاته‌وه. کانتیک قسه‌ده‌کین، که‌لک له‌ زور‌نام‌رازی‌ده‌نگ و نام‌ازه‌وه‌رده‌گرین، به‌مه‌به‌سته‌که به‌شیتوه‌ی دل‌خ‌واز مه‌به‌سته‌که‌مان به‌به‌رد‌نگ بگه‌پینن. ثم‌وتاره‌بو نووسینی‌ه‌کادی‌می و تا‌زاده‌یک‌یش‌ئیداری و میدیا‌نام‌اده‌کراوه. خالبه‌ندی‌ی نووسینی‌ه‌ده‌بی و هونه‌ری‌وه‌کوه‌و‌شیر و رومان‌سه‌ره‌به‌ستی زور‌تریان‌ئیدایه، چونکه‌ه‌مانه‌نووسینی‌ه‌داهینه‌رانه و هونه‌ری‌وه‌که‌لک له‌ توئینه‌وه‌ی به‌رده‌ستدا‌ده‌رکه‌وتوه‌له‌به‌چاوه‌گرتنی‌دوو‌خال‌ده‌توانی‌له‌ په‌کده‌ستکردنی‌خالبه‌ندی‌له‌ده‌قی‌نووسراوی‌کوردی‌نزیکرمان‌بکاته‌وه‌که‌بریتین‌له، خالبه‌ندی‌ناکری‌ته‌نیا به‌پنودانی‌زمانی‌زاره‌کی‌بکری، به‌ل‌کوه‌ده‌بی‌به‌پنودانی‌ریژمانیش‌بی. له‌پال‌ه‌مه‌شدا، رسته‌یک‌ده‌کری‌له‌په‌ک‌وشه‌یان‌ده‌یان‌وشه‌پیک‌بی و ه‌هر‌رسته‌یک‌یش‌به‌خال‌کوتایی‌پیدی. له‌کوتاییدا‌ئه‌وه‌ده‌رکه‌وتوه‌که‌سه‌ره‌پای‌چه‌ندین‌ه‌هول و ته‌قه‌لا، ئیستاش‌ده‌قی‌نووسراوی‌کوردی‌خالبه‌ندی‌ه‌کی‌تا‌زاده‌یک‌یش‌په‌کده‌ستی‌نیسه. بیجگه‌له‌ته‌وش، خالبه‌ندی‌زمانی‌نووسینی‌کوردی، وه‌کوه‌هم‌وو‌لا‌په‌نه‌کانی‌دیکه‌ی‌زمانه‌که، که‌وتوه‌ته‌زیر‌کارتیکه‌ری‌زمانه‌کانی‌دراوس‌که‌ره‌نگه‌به‌شیتوه‌ی‌جیاواز‌خالبه‌ندی‌بکهن. له‌م‌وتاره‌دا‌ه‌هول‌دراوه‌وپرای‌بایس‌یک‌له‌گرفت‌و‌ئالوزیه‌کانی‌سیسته‌کی‌خالبه‌ندی‌له‌نووسینی‌کوردیدا، تیشک‌بخریته‌سه‌ر‌پیناسه‌و‌پولینه‌ندی‌ه‌کانی.

چکید‌ه

هر‌متنی، مخصوصاً‌متون‌دانشگاهی، تبلیغی‌و‌دولتی، نیاز‌به‌علائم‌نگارشی‌دارد. آیین‌نگارش‌یکی‌از‌ویژگی‌های‌اصلی‌نوشتاری‌است‌که‌آن‌را‌از‌زبان‌گفتاری‌متمایز‌می‌کند. هنگام‌گفتار، از‌ابزار‌صدا‌و‌اشاره‌استفاده‌می‌کنیم‌تا‌بتوانیم‌مطابق‌میل‌درونی‌خود، موضوع‌را‌به‌مخاطب‌برسانیم. این‌جستار، برای‌نگارش‌دانشگاهی‌و‌حتی‌اداری‌و‌رسانه‌ای‌نوشته‌شده‌است. علائم‌نگارشی‌در‌نوشته‌های‌ادبی‌و‌هنری‌مانند‌شعر‌و‌داستان، از‌آن‌روی‌که‌نگارشی‌آفرینشگرانه‌و‌هنری‌هستند، آزادتر‌از‌دیگر‌نوشته‌ها‌به‌کار‌می‌رود. از‌این‌رو‌همان‌گونه‌که‌در‌تحلیل‌پیش‌رو‌نشان‌داده‌شده، رعایت‌دو‌نکته‌می‌تواند‌به‌یکنواختی‌استفاده‌از‌علائم‌نگارشی‌در‌نوشتار‌کردی‌بینجامد‌و‌آن‌اینکه‌در‌استفاده‌از‌علائم‌نگارشی‌نباید‌تنها‌زبان‌شفاهی‌را‌لحاظ‌کرد، بلکه‌باید‌دستور‌زبان‌را‌هم‌دید. در‌کنار‌آن، یک‌جمله‌می‌تواند‌از‌یک‌واژه‌یا‌ده‌ها‌واژه‌تشکیل‌شود‌و‌هر‌جمله‌ای‌هم‌با‌نقطه‌به‌پایان‌می‌رسد. در‌پایان‌این‌نکته‌روشن‌شده‌است‌که‌با‌وجود‌کوشش‌فراوان، هنوز‌نگارش‌کردی‌برخوردار‌از‌علائم‌نگارشی‌یک‌دستی‌نیست. افزون‌بر‌آن، آیین‌نگارش‌در‌نوشتار‌کردی‌مانند‌دیگر‌جنبه‌های‌این‌زبان، تحت‌تأثیر‌زبان‌همسایگان‌قرار‌گرفته‌که‌منجر‌به‌استفاده‌های‌متمایز‌از‌این‌علائم‌شده‌است. در‌این‌جستار، کوشش‌شده‌تا‌ضمن‌بحث‌در‌باب‌مشکلات‌سیستم‌نگارش‌در‌نوشتار‌کردی، تعریف‌و‌طبقه‌بندی‌علائم‌هم‌توضیح‌داده‌شود.

کلیدواژه‌ها: آیین‌نگارش، رسم‌الخط، زبان، نثر، زبان‌شفاهی، نوشتار.

وشه‌گه‌لی‌سه‌ره‌کی: خالبه‌ندی، رینوس، زمان، په‌خشاش، زمانی‌زاره‌کی، ده‌قی‌نووسراو.

1- jaffer_shehyholislami@carleton.ca (نویسنده‌مسئول)

2-pakhshan.hamad@soran.edu.iq

۱- پیشه‌کی

کاتیک قسه ده‌که‌ین، که لک له زۆر ئامرازی ده‌نگ و ئاماژه وهرده‌گرین، به‌و مه‌به‌سته که به شیوه‌ی دل‌خواز مه‌به‌سته‌که‌مان به به‌رده‌نگ بگه‌یه‌نین. بۆ نمونه، ده‌توانین ده‌نگمان به‌رز یان نزم بکه‌ینه‌وه، بۆئه‌وه که سه‌رنجی گوئیگر بۆ وشه‌یه‌ک یان ده‌رپریتیک رابکیشین. بۆ نیشاندانی پرسیار، ده‌توانین له کۆتایی رسته‌دا تۆنی ده‌نگمان ئه‌وتۆ لیبکه‌ین به‌رده‌نگ بزانیته پرسیار ده‌که‌ین. هیندیک جار به‌ حاله‌تی ده‌موچاومان یان ده‌سته‌کانمان ده‌توانین واتایه‌کی دیکه به قسه‌کانمان به‌ین. ئه‌مانه له نووسیندا ناکرین، چونکه زۆربه‌ی کاتان خوینهر له لای ئیمه‌ نییه، نامانینی و، له‌وانه‌یه قه‌تیش ئیمه نه‌بینی. بۆیه، ده‌بی نووسینه‌که‌مان له ریگای ئامرازه‌کانی نووسینه‌وه مه‌به‌ستی ئیمه به خوینهر بگه‌یه‌نی. به‌کیک له‌و ئامرازانه بریتییه له خالبه‌ندی. نووسراوی بی خالبه‌ندی وه‌کوو مؤسیقای بی نۆته. وه‌ها مؤسیقایه‌ک، ئه‌گه‌ر بتوانین پیشی بلین مؤسیقا، یان گوئیگری نایته، یان گوئیگره‌که‌ی ناتوانیته ئه‌و چیژ و که‌لکه‌ی لئوه‌ر بگریته که هونه‌رمه‌نده‌که مه‌به‌ستیه‌تی. هه‌روه‌ها، زمانی نووسین ئالۆزتر له زمانی قسه‌کردنه. کاتیک قسه‌ده‌که‌ین، کاتی ئه‌وه‌مان نییه که رابمیین و بیر له رسته‌ی دریز یان پاراگرافی چر و پر بکه‌ینه‌وه. به‌ ساکاری و به‌ فریز (ده‌سته‌واژه) و رسته‌ی کورت ده‌دوین. به‌لام، کاتیک ده‌نووسین، ده‌رفه‌تی ئه‌مه‌مان هه‌یه که ده‌سته‌واژه، رسته و پاراگرافی دریزتر و ئالۆزتر بنووسین. ئه‌گه‌ر ئه‌مانه به‌ دروستی خالبه‌ندی نه‌کرین، زه‌حمه‌ته که خوینهر به‌ ئاسانی لیمان تییگات.

۲- خالبه‌ندی چیه‌؟

خالبه‌ندی به‌شیکه له زمانی نووسین، که له هه‌ندیک نیشانه و قاعیده پیکهاتوه. به‌ ره‌چاوکردنی هه‌ندیک پتوانه، له‌وانه‌یه ئه‌و نیشانانه له ده‌وری وشه‌کان یان له نیوان وشه‌کان، شارسته‌کان و رسته‌کاندا دابندرین. ئامانجی خالبه‌ندی ئه‌مه‌یه که مه‌به‌ستی نووسراویک پروونتر و باشتر بکات. به‌م جوژه، له لایه‌که‌وه یارمه‌تی نووسه‌ر بدات باشتر ئامانجی خو‌ی پیکیت، له لایه‌کی تریشه‌وه، هاریکاریی خوینهر بکات که ئاسانتر تییگات. نووسراوی بی خالبه‌ندی، یان نووسراوی به‌ خراپی خالبه‌ندی کراو، له‌وانه‌یه سه‌ر له خوینهر بشیوینی، کاتی

بە فیرۆ بدات و ماندووی بکات. بەمجۆرە، نووسەریش هەناسە سارد و رەنج بە خەسار دەمییتەوه. رەنگە لە ئەمانەش گرینگتر ئەمە بیت کە، لەوانە یە زانست و زانیاری بەو جۆرە کە پیوستە بالۆ نەبیتەوه.

۳- نیشانەکانی خالبەندی چین، چۆن، بۆ و کە ی دادەندرین؟

لەم بارەوه دوو بۆچوون هەن. بۆچوونی یە کەم تا پارادە یەکی زۆر لە ژیر کارتیکەریی زمانی ئاخواوتنە، بە ئەو واتایە کە نیشانەکانی خالبەندی وه کوو ئالترنەتیف و جیگرهوه دەبینی بۆ پراوهستانی کورت و دریش یان حالەتەکانی دەنگی و هیمایی کە لە کاتی قسەکردندا بە شیوه یەکی ئاسایی کە لکیان لیوهرده گرین. بۆ نموونە، ئەو بۆچوونە دەلیت کە کاتی لە خویندنه وه دا پشوو دەدەین، کۆما یان فاریزه دادەنن (پروانە دزیی، ۲۰۱۰؛ یان، عومەر، ۲۰۱۰: ۱۵۷). ئەم بۆچوونە کۆنە و ئیستا لە زمانە مۆدێرنەکاندا، وه کوو ئینگلیزی، رەچاوا ناگریت، چونکە دوو شت لە بەرچاوا ناگریت؛ یە کەم، هەموو خوینەران بە یە ک شیوه دەقیک ناخویننەوه. واتە، نووسەرەکان و خوینەرەکان لە یە ک شوینی تیکست پشوو نادەن یان پاناوهستن. دوو، خوینەران بە گشتی بە دەنگی بەرز (یان بە دەنگ) نووسراوه کە ناخویننەوه. زۆربە ی کاتان خویندنه وه بەبێدەنگی دەگریت. سی، ئیمە نازانین خوینەر، یان تەنانەت نووسەر، لە کاتی نووسین یان خویندنه وه ی دەقیکدا، لە کوو و چەندە پشوو دەدەن. زۆربە ی کاتان نووسەر و خوینەر لە پەنا یە کتر نابن کاتی تیکستی کە دەخویند ریتەوه. هەر وه، پراوهستان، پشوودان و هتد دەستەواژە ی زمانی قسەکردن و ناتوانن پیناسە ی خالبەندی، کە بە شیکە لە زمانی نووسین، بکەن.

ئە گەر بە پیودانی زمانی ئاخواوتن خالبەندی بکەین، لە ئەو سەرگەردانی و پاشاگەردانییه دا دەمیینه وه کە نووسینی کوردی دەمیکه تووشی هاتوو: هەرکەس بە مەیلی خووی ئەسپی خووی لینگ دەدا. بۆیە خەلیل جاف (۲۰۱۱) دەنووسی: «خالبەندی یاسا و دەستووریککی نووسراوی نییه لە بە کارهینان و نوێکردنە ویدا... لەوانە ی ئە گەر دەقیکی نووسراو دابەش بکری بە سەر دە کەسدا، تا خالبەندی بۆ دابنن، بە دلنیا یه وه هەر یە کە یان بە جۆریککی جیاواز کارە کە جیبه جی دەکەن»^(۱) (ل. ۱۲). ئەو باریه راست دەکا؛ هەر ئەم سەرلێشپواییه ئیمە ی هاندا کە ئەم نامیلکە یه ئامادە بکەین. بەو هیوایه کە ئەم هەنگاوه یارمەتییه ک بی

بۆ ئه وهی که خالبه ندی له ده قی نووسراوی کوردیدا په کده ست بکری. له زمانیکی وه کوو ئینگلیزیدا، خالبه ندی تا راده په کی په کجار زور ستاندارد و په کده سته (هه لبت نه ک سه داسه د). به لام، چوَن توانیوانه ئه مه بکه ن؟ ئه وان بۆ چوونی دووه مه میان په چاو کردووه.

بۆ چوونی دووه مه زورتر به پیی ریزمان و گوتاری ده ق خالبه ندی ده کات. بۆ نمونه، ئه م بۆ چوونه ده لیت: له کو تایی رسته دا خال دابندریت. واته، نالی که له کاتی پشودان یان راوه ستان، به لکوو له کو تایی رسته، واته توخمیکی ریزمانیدا، خال دابندریت. له راستیدا، زوریک له نامیلکه کوردیه کان که باس له خالبه ندی ده کهن هه ر ئاواش پیناسه بۆ «خال» ده کهن؛ به لام هه ر ئه و تیکستانه خو یان، له دوا ی رسته، کو ما یان فاریزه داده نین. به رای ئیمه باشترین شیوه ی خالبه ندی ئه مه یه که به پیی ریزمان و گوتاری ده ق بکریت و، له هه مان کاتیشدا، له شوینی پنیوست له شیوازی به کم که لک وه ر بگریت، بۆ ئه وه که خویندنه وه ی ده قیک بۆ خوینهر ئاسانتر و کاریگه رتر بکات. له پاشماوه ی ئه م نامیلکه یه دا، ئیمه نیشان ده ده یین که خالبه ندیه کی ئه وتۆ ده بی چوَن بیت.

۴- گرنگترین نیشانه کانی خالبه ندی

۴-۱- خال^۱ (.)، النقطه

الف) له کو تایی هه موو رسته کاندا، جگه له رسته ی پرسیا ری و سه رسام، داده ندری.

● راست: خالبه ندی تاییه تمه ندیه کی هه ره گرینگی زمانی نووسینه. پنیوسته ره چاوی بکه یین.

● هه له: خالبه ندی تاییه تمه ندیه کی هه ره گرینگی زمانی نووسینه، پنیوسته ره چاوی بکه یین.

● راست: خالبه ندی تاییه تمه ندیه کی هه ره گرینگی زمانی نووسینه و پنیوسته ره چاوی بکه یین.

ب) له نیوان پیته کور تکراره کاندا یان دوا ی نیشانه ی کور تکه ره وه به کار دیت.

• سالى ۲۰۱۳ى ز.

• مەلایى جزىرى ل سالا ۹۷۰ى مشەختى بە رامبەر ۱۵۶۷ - ۱۵۶۸

ز. ھاتىبە دىنبايى.

• پ.د. محەمەد مەعرووف

۴-۲- بۆر (۱)، كۆما، وىرگول، فارىزە

شۈينەكانى كەلك وەرگرتن:

(الف) لەنيوان چەشن و جۆر و پارچەكانى شتىك يان واتايەكدا:

• ئاخاوتن سى بەشە: ناو، كار و ئامراز. (سەرنج: لەنيوان

وشەى كۆتايى و وشەى پىشىدا «و» لىكنەر دادەنيىن.)

• ھۆمىر، دانتى، فىردەوسى و ئەحمەدى خانى لە داستانىزە

بەناوبانگەكانى جىھانن. (سەرنج: «و» تەنيا بەر لە وشەى كۆتايى

دېت.)

(ب) لە دواى بانگكراو (لە رستەى ئەمرىدا):

• ئەى قوتايان، تىيگوشن! (بۆ راست بوونى ئەمە، دەتوانى

دەستەواژەى دووھەم لە گەل يەكەم جىگۆركى پىيەكى: تىيگوشن،

ئەى قوتايان! رستەكە ھەمان واتاي ھەيە و لە بارى رېزمانىشەو

راستە). نمونەيەكى دىكە: چاوەكەم، ئاگادارى خۆت بە! پروانە

جياوازيى ئەم رستەيە لە گەل ئەمەيان: چاوەكەم تۆيت!، واتە،

تۆ چاوى منى. لىرە پىويست بە بۆر ناكات. بەلام، لىرە بۆر

پىويستە: چاوەكەم، تۆيت؟

(ج) كاتى وشەيەك يان دەستەواژەيەك وەك جىگەرەو

لە ناو رستە يان دەستەواژەيەكى تر، بە تايەت بۆ

روونكردەو، دادەندريت:

• گۆران، شاعىرى ھاوچەرخ، شىعەرى «گەشتى قەرەداغ»ى

نووسىو.

(ھ) لەنيوان دەستەواژەى مەرج و وەلامى مەرجدا:

• ئەگەر بېھەوئى لە ئىشىك سەربكەوى، دەبى پىداويستىيەكانى

ئيشه كه ت ناماده بكه ي. (سه رنج: بو زانيني دروستي ئه م خالبه ندييه، ده بي بتواني به دوو به شي رسته كه جيگوركي بكه ي به بي ئه وه كه واتاكي بگوردرت يان رژمان تيكبچيت: ده بي پيدا ويستيه كاني ئيشه كه ت ناماده بكه ي، ئه گه ر بتهه ويت له ئيشيك (يان تيدا) سه ر بكه وي.

• ئه گه ر گول ني، دركيش مه به.

(ز) له كاتي سوئند خواردن:

• به خوا، هه ر ده بي بيتته لام.

(ح) له نيوان شارسته و پارسته يه ك كه له رووي واتاوو پيوه نديي نزيكيان به يه كه وه هه يه:

• كتيبيكم خوننده وه، كه به دوور و دريژي باسي رژماني كوردي ده كات.

(ط) له دواي ئامرازي وه لامدانه وه ي به لي و نه خير:

• به لي، ده چم بو پيشانگه ي نيوده وله تي كتيب.

• نه خير، من تايه م.

(ي) بو لكاندني دوو رستيله ي سه ر به خو به يارمه تي ئامرازيكي لكاندن وه كوو به لام، و، يان، چونكه، بو يه، هتد.

• نه رمين پشوو يه كي له ئيشه كه ي دا، چونكه ناني به ياني نه خواردبوو.

• زاره كورديه كان زور زه نكين، به لام هه نديكيان خه ريكن بفه وتين.

(ك) بو جيا كردنه وه ي به شيك له رسته كه له لايه ني واتاوو ده ور يكي به نه رتسي نيه. هه رچه ند نه بووني ئه وه به شه ره نكه شتيك له واتاي رسته كه كه م بكا ته وه، له راستيدا نه واتاي سه ره كي ده گوريت، نه رژماني رسته كه ش تيكده دا. ئه وه به شه ي ده كه ويته نيوان دوو بوور به شيك له رسته كه شه رح ده دا يان شيده كاته وه:

• تو يو تا كه ي خه بات، كاميريه كي سپي، پيوستي به تايه ي نو يه.

(سه رنج: ليره، ئه گه ر ئيمه «كاميريه كي سپي» هه لبرين، پاشماوه كه

به ته نيا رسته يه كي ته واوه و هيج گرفتنيكي رژماني نيه: «تو يو تا كه ي

خه بات پيوستي به تايه ي نو يه.»

• شه قلاوه، هاو يه هه واريكي له ميژينه، نزيك شاري هه وليره. (ليره ش

هەر ئاوایه: شه قلاوا نزیك شاری ههولپیره. هه مان پرسته ده کړی به ئەم شیوه یه ش بنوو سړی: هاوینه هه وار یکی له میژینه، شه قلاوا، نزیك شاری ههولپیره. یان، شه قلاوا هاوینه هه وار یکی له میژینه یه و نزیك شاری ههولپیره.)

(ل) له دواى یه کهم دهسته واژه و پرستيله کان،:

● بۆ فیربوون له فیرگه، پیویسته ماندووینه ناسانه بخوینی.

● چونکه باران دهباری، نهرمین چه تر یکی سووری هه لگرت.

● له دواى دهوام، په خشان چوو بۆ سهردانى نه نکى.

سهرنج: له هه رکامى ئەم سى نمونو یه، ده توانین دوو به شی پرسته که، واته بهر له بۆر و دواى بۆر، جیگۆرکی پیبکه ین: پیویسته ماندووینه ناسانه بخوینی، بۆ وهرگرتى نهرى باش؛ نهرمین چه تر یکی سووری هه لگرت، چونکه باران دهباری؛ په خشان چوو بۆ سهردانى نه نکى، له دواى دهوام.

(م) له دواى ئامرازه کانى گواستنه وه (و پیوه ندى (له گه ل ئەمه شدا، هه رچه ند، بۆ نمونه، له وانه، له کۆتاییدا، له سه ره تا دا، به مجۆره، هتد):

● هه موو بواره زانستیه کان به ش و کهرتى جۆراو جۆریان هه یه. بۆ

نمونه، فۆنۆلۆجى یه کتیک له به شه گرینگه کانى زمانناسیه.

● به مجۆره، مه م و زین ئەقیندارى یه کتر بوون.

(ن) له نیوان ئەو پرسته ته واونه کراوانه ی که پیکه وه پرسته یه کى ته و او پیکده هینن:

● گۆل بۆ بۆن کردن، نه ک بۆ هه لپرووزاندن.

۴-۳- هه له ی باو له کاتى که لک وهرگرتن له بۆر

(الف) باوترین و گه و ره ترین هه له ئەوه یه که له باتى خال (.)، یان نیشانه کانى دیکه ی خالبه ندى، بۆر (ه) دابندری:

● هه له: پۆله کانم، درۆکردن ره و شتیکی ناشیرینه، ئەنجامى زۆر خراپه

با ئەم چیرۆکه تان له سه ر خراپى درۆکردن بۆ شه گتیرم: ... (خویندنه وه ی

کوردی، پۆلى سى بنه رته ی، وه زاره تى پهروه ده، سالى ؟، ل ؟).

- **پَراست:** «پۆلّه کانم، درۆکردن ره وشتتیکى ناشیرینه. ئەنجامى زۆر خراپه. با ئەم چیرۆکه تان له سه‌ر خراپى درۆکردن بۆ فه گێرم: ...».
- **پَراست:** « پۆلّه کانم، درۆکردن ره وشتتیکى ناشیرینه و ئەنجامى زۆر خراپه. با ئەم چیرۆکه تان له سه‌ر خراپى درۆکردن بۆ فه گێرم: ...»
- **هه‌له:** ئەوانه‌ى هه‌یچ کات کتیییکیشیان نه‌نووسیه، زمانى زگماکى خۆیان باش ده‌زانن، له‌وانه‌یه ئەو که‌سانه نه‌توانن به‌ شیوه‌یه‌کى ئەکادیمى، بنووسن، ئەگه‌ر بیانیه‌وى ببن به‌ نووسه‌ر، ده‌بێ به‌رده‌وام بنووسن، باش نووسین به‌ زۆر نووسین دێته‌ ئاراهه، ...
- **پَراست:** ئەوانه‌ى هه‌یچ کات کتیییکیشیان نه‌نووسیه، زمانى زگماکى خۆیان باش ده‌زانن. به‌لام ره‌نگه‌ ئەو که‌سانه نه‌توانن به‌ شیوه‌یه‌کى ئەکادیمى بنووسن. ئەگه‌ر ئەوانه بیانیه‌وى ببن به‌ نووسه‌ر، ده‌بێ به‌رده‌وام بنووسن؛ باش نووسین به‌ زۆر نووسین دێته‌ ئاراهه...
- (ب) هه‌له‌یه‌کى دیکه‌ ئەوه‌یه که له‌ نێوان ناو و کار دا بۆر دابندریت، جا ناوه‌که کورت بێت یان درێژ:
- **پَراست:** ئەو مندالانه‌ى ناچنه‌ فیرگه، له‌وانه‌یه قه‌ت فیرى خویندن و نووسینه‌وه نه‌بن.
- **هه‌له:** ئەو مندالانه‌ى ناچنه‌ فیرگه له‌وانه‌یه قه‌ت فیرى خویندن و نووسینه‌وه نه‌بن.
- **پَراست:** ئەو مندالانه له‌وانه‌یه قه‌ت فیرى خویندن و نووسین نه‌بن.
- **هه‌له:** ئەو مندالانه، له‌وانه‌یه قه‌ت فیرى خویندن و نووسین نه‌بن.
- (ج) هه‌له‌یه‌کى دیکه‌ ئەوه‌یه که له‌ نێوان کار و به‌رکاردا بۆر دابندری:
- **هه‌له:** مامۆستا زۆر به‌ په‌له‌ بوو، هه‌موو تاقیکاریه‌کان بداته‌وه، به‌ ئەو خویندکارانه‌ى چاوه‌پێ بوون.
- **پَراست:** مامۆستا زۆر به‌ په‌له‌ بوو هه‌موو تاقیکاریه‌کان بداته‌وه به‌ ئەو خویندکارانه‌ى چاوه‌پێ بوون.
- (د) هه‌له‌ى دیکه‌ى که‌لک وه‌رگرتن له‌ بۆر ئەوه‌یه که به‌ بێ ئەوه‌ى پێویست بێت هه‌ندیک به‌شى رسته‌ى پى له‌ یه‌کتر جیا بکریته‌وه:
- **هه‌له:** هه‌ر مندالێک بۆى هه‌یه، زۆرت له‌ یه‌ک زمان فیر بێت.
- **پَراست:** هه‌ر مندالێک بۆى هه‌یه زۆرت له‌ یه‌ک زمان فیر بێت.

● **ہہلہ:** ہہر مندالٹیک، کچج بی یان کور بوی ہہیہ، زورتر لہ یہک زمان
فیر بیٹ.

● **راست:** ہہر مندالٹیک، کچج بی یان کور، بوی ہہیہ زورتر لہ
یہک زمان فیر بیٹ. (سہرنج بدہ کہ لیڑہدا «کچج بی یان کور» دہکری
ہہلہگیدری، بہ بی ٹہوہ کہ واتای سہرہکی یان ریژمانی رستہکہ کورتی
بہیٹی: ہہر مندالٹیک بوی ہہیہ زورتر لہ یہک زمان فیر بی. ٹہمہش
رستہیہکی تہواوہ.)

۴-۴- دوو خال^۱ (:)، نقتان

(الف) لہ دواى ٹہو کارانہی بۆ واتای گوتن بہکار دہہیندرین (لہ
پیش کہوانہی گوتہ یان گیرانہوہ دا):

● **مامؤستاکہ مان گوتی:** «ئیشی ٹہمرو مہخہ سبہینی».

● **دیکارت دہلج:** «بیر دہکہمہوہ، کہواتہ ہہم».

● **یان، دیکارت دہلج،** «بیر دہکہمہوہ، کہواتہ ہہم». (ٹہمہ لہ

ٹینگلیزیدا زورتر باوہ).

(ب) لہ کاتی ژماردنی بہشہ پیکہینہرہکانی شتیک یان لہ نیوان
شتیک و بہش و جۆرہکانیدا، لہ بری وشہگہلی وہکوو کہ بریتین
لہ، لہوانہ، بۆ نمونہ و ہتد دیت:

● **راست:** ہاورپی دوو جۆرہ: ہاورپی خوشی و ہاورپی تہنگانہ.

● **ہہلہ:** ہاورپی دوو جۆرہ، کہ بریتین لہ: ہاورپی خوشی و ہاورپی

تہنگانہ.

● **راست:** ہاورپی دوو جۆرہ، کہ بریتین لہ ہاورپی خوشی و ہاورپی

تہنگانہ.

(ج) لہ پیش ٹہو نمونانہی کہ بۆ پروونکردنہوہی دہستوریک یان
دہرپریتیک دہہیندرین، لہ بری دہستہواژہی وہکوو کہ بریتین لہ:

● **دوو کہس تیر نابن:** زانستپہروہر و پوولپہرست.

(د) لہ دواى ٹہو وشانہی دہمانہوی مانایان لینکبدہینہوہ:

● **جادوو:** تہلیسم، زاربہست.

ه) له کاتی ریزکردنی توخمه سه‌ره کییه‌کانی بابه‌تیک:
● ئەو هۆکارانه‌ی دهنه مایه‌ی سه‌ره‌لانی ریپازیتیکی دیاریکراو بریتین له ئەمانه:
● یه‌که‌م:
● دووه‌م:

۵-۴- بۆری خالدار^۱ (؟) یا کۆمای خالدار

و) بۆ جیاکردنه‌وه‌ی ئەو رستانه‌ی که له پرووی پینکهاته و ماناوه سه‌ره‌خۆ دینه‌ پینش چاو، به‌لام له ده‌رپرینتیکی دوور و درێژدا په‌یوه‌ندی مانایان به‌یه‌که‌وه‌هیه‌یه و رسته‌ی پاش بۆره‌خالداره‌که واتای رسته‌که‌ی پینش خۆی پروون ده‌کاته‌وه:
● له ماندوو په‌تیان پشتم هه‌لنایه‌ته‌وه؛ کاری ئەم‌پۆم له کاری دوو‌پتیم زیاتر بوو.
● بۆ نووسینی به‌ره‌میکی سه‌رکه‌وتوو پپووسته‌ زۆر بنووسین؛ پپوه‌ندییه‌کی چر له نیوان زۆر نووسین و باش نووسیندا هه‌یه.

ز) بۆ جیاکردنه‌وه‌ی لیستیکی له ده‌سته‌واژه‌ که بۆ خۆیان به‌بۆر له یه‌کتر جیاکراونه‌ته‌وه:

● نازئ کتیبی سی نووسه‌ری خویندوو‌ته‌وه: فدریکو گارسیا مارکیز، که «سه‌ت سأل ته‌نیایی» نووسیه‌وه؛ فه‌تاح ئەمیری، که «زینده‌خه‌و»ی نووسیه‌وه؛ به‌ختیار عه‌لی، که «جه‌مشیدخانی مامم که هه‌میشه‌ با له‌گه‌ل خۆی ده‌بیرد»ی نووسیه‌وه.

● سه‌رنج: وا باوه‌ که ناوی کتیب و وتار بخرینه‌ ناو که‌وانه‌ ()^(۲). به‌لام، که‌وانه‌ هه‌روه‌ها بۆ شیکرنه‌وه‌ی به‌شیک له‌ رسته‌ش ده‌کار دی. بۆ نمونه‌: رۆمانی دایک (نه‌ک ئەوه‌ی که له‌ لایه‌ن نووسه‌ریکی عه‌ره‌به‌وه‌ نووسراوه‌) یه‌کێک له‌ به‌ناو‌بانگترین نووسینه‌کانی «مه‌کزیم گۆرکی»یه‌. هه‌ندی‌کیش له‌ باتی ئەو که‌وانه‌ «جووتکه‌وانی بچووک» ده‌کار ده‌که‌ن. ئەوه‌ش سه‌رلێشپواوی دروست ده‌کات، چونکه‌ هه‌مان

نیشانه بۆ قسه گیرانه‌وه که لک وهرده‌گرین، بۆ نمونه: هئیمن موکریانی ده‌لئیت: «ئوهین مایه‌ی ژیان و بوون و مانه / ئه‌وهین رایگرتوووه ده‌وری زه‌مانه».

۴-۶- نیشانه‌ی پرسیار^۱ (؟)، علامه‌ الاستفهام

(الف) له کۆتایی هه‌موو رسته‌یه‌کی پرسیاردا به‌کار ده‌هێنریت:

- ئایا به‌شداری پیشانگه‌ی نێوده‌وله‌تی کتیب ده‌که‌ی؟
- هه‌له‌: له (ئاشتی) م پرسى که ئایا به‌شداری پیشانگه‌ی نێوده‌وله‌تی کتیب ده‌کا؟

• ئەمه هه‌له‌یه. هه‌رچهند به‌شیکى ئەم رسته‌یه باسی ئەوه ده‌کا که پرسیارێک له ئاشتی کراوه، به‌لام هه‌موو رسته‌که پرسیار نییه. که‌وابوو، نیشانه‌ی پرسیار لێره پێویست ناکا. هه‌موو رسته‌که خه‌به‌رییه.

(ب) بۆ ده‌رخستنی گومان و دلنیا‌نه‌بوون له شتیک:

- نالی له‌ سالی ۱۷۹۷ (؟) له‌ دایک بووه. (واته، لێره دلنیا نین که نالی به‌راستی له‌ ئەو سالا‌ده‌دا له‌دایک بووبیت).

۴-۷- نیشانه‌ی سه‌رسورمان^۲ (!)، علامه‌ التعجب

(الف) له کۆتایی رسته‌ی سه‌رسورمان یان سه‌رسامیدا:

- رۆژگارێکی سه‌یره گۆلم!
 - (ب) له‌ دوای هاوارکردن (دوای ده‌ربڕینی ناخۆشی):
 - ئای، چیم به‌خۆکرد!
 - (ج) له‌ دوای ده‌ربڕینی خۆشی:
 - وه‌ی وه‌ی، چهند جوانه!
 - (د) له‌ دوای پارانه‌وه:
 - خودایه، ره‌حمان پێ بکه!
- (هه‌) له‌ دوای خیتاب کردن یان بانگ کردنی که‌سێک:
- وه‌ره‌ ئیره!
- (و) کاتی دانی هه‌والێک یان راگه‌یانندی مه‌ترسییه‌ک:

1 . Question mark

2 . Exclamation mark

• ئاگر! ئاگر!

۴-۸- ته قه‌لی کورت^۱ (-)، شارحه

الف) کاتیک که دوو وشه پیکه وه دوو پرووی جیاوازی یه ک مه به ست ده‌ریخه‌ن. زۆریه‌ی کاتان، ئه‌و دوو یان سی و شانه، سه‌ره‌خۆ ده‌نووسرین:

• زانسته کۆمه‌لا یه‌تی - مرۆییه‌کان به‌شینگی گرینگی په‌روه‌رده‌ن.

• ده‌وله‌ت-نه‌ته‌وه مؤدیرنه‌کان بۆ یه‌که‌مجار له‌ئه‌ورووپا و ئه‌مریکا

دامه‌زران.

ب) به‌مانای (هه‌تا) و (بۆ) و (تاکوو) و به‌مه‌به‌ستی پێشاندانی مه‌ودای شوێنکات به‌کاردی:

• ئازادبوونی که‌رکووک هیللی هاتوچۆی هه‌ولیر-سلیمانی جارێکی تر

پیکه‌وه به‌سته‌وه.

• ته‌مه‌ن ۱۳-۱۷ سآله‌کانیش له‌وانه‌یه‌هه‌ز له‌به‌یت و چه‌یران بکه‌ن.

ج) له‌نیوان ژماره و شته ژمێردراوه‌کان:

• ئیش کردنی ریک ده‌بیته‌هۆی:

-ته‌ندروستی

-ده‌ستکه‌وتی باش

-ئاسوده‌یی مێشک

د) جیاکردنه‌وه‌ی قسه‌کانی دوو قسه‌که‌ر، له‌نیوان کاراکته‌ری چیرۆک یان شانۆنامه، له‌سه‌ره‌تای پرسته و سه‌ری دپه‌روه‌ له‌جیاتی ناوی قسه‌که‌ر:

• - به‌سی مه‌رج له‌گه‌لتدا کار ده‌که‌م.

- ئه‌و سی مه‌رجانه‌چین؟

- دره‌نگ مه‌یه، زوو مه‌رۆ و به‌پلان ئیش بکه‌.

...

۴-۹- ته‌قه‌لی درێژ^۲ (--)

1 . Hyphen

2 . Dashes

الف) هه مان ئیشی که وانهی گه وره ده کا بۆ زیاد کردنی ئاگاداری:
 • خویندکاری زمانناسی پیویسته هه موو بابته
 سه ره که کانی زمانناسی-دهنگناسی، وشه ناسی، واتاناسی و
 ریزمان-بخوینتیت.

۴-۱۰- جووتکه وانهی گه وره^۱ ()، الاقواس

ب) خستنه پرووی وشه یان دهسته واژه به کی پراقه کهر که
 له وانیه واتای زۆرتر به وشه ی بهر له دوو که وانه که
 به خشی یان نمونه ی بۆ به دهسته وه بدات:
 • ئیمه هیشتا زمانی فه رمی (ره سمی) مان نییه.
 • شاری هه ولیر (ئه ربائیلۆ، ئه ربیل) به قه لاکه ی ده ناسریتته وه.
 • به ره مه که کانی هه ژار موکریانی ده کرین به سی گرووپه وه:
 به ره مه می شیعی (بۆ کوردستان)، به ره مه می په خشان (چیشتی
 معجیور) و به ره مه می وه رگیران (شه ره فنا مه).
 سه رنج: له ئه و نمونه دا، جووتکه وانه بۆ ئه وه ده کار نه کرا وه
 که به ره مه که کان دیاری بکرین. له شوینیکی دیکه ی ئه م وتاره دا،
 ئیمه پیشنیارمان کردوه که ناوی کتیب و سه ردیری وتار به
 شیوه ی تر دیاری بکریت.
 ج) بۆ دیاری کردنی سه رچاوه یه ک له ناو ده قینکدا:
 • (مه عرووف، ۲۰۰۸: ۱۵)

د) خستنه پرووی رسته ی لابه لا:

• هه ولیر (ئاوه دانیه که ی به رده وام بیت) گه وره ترین شاره له
 باشووری کوردستان.

سه رنج: هه ندیک که س جووتکه وانه بۆ دیاری کردنی سأل، یان
 زه ق کردنه وه ی وشه گه لیک به کار دیتیت. ئه مه ش یه کینکی دیکه له
 ئه و نمونه یه که سه رلینشیواوی ده خو لقتینی. ئه گه ر بیره سأل
 بکه ویتته ناو رسته یه ک، پیویست ناکا که بخریتته ناو جووتکه وانه.
 ئه مه هیه چ یارمه تیه کی خوینه ر نادا، به لکوو سه رلینشیواویش ساز

ده‌کا. نمونه: سالی ۱۹۷۰ به‌یادنامه‌ی ۱۱ی ئازار راگه‌به‌ندرا.

۴-۱۱- نیشانه‌ی گپرانه‌وه، جووت‌که‌وانه‌ی بچووک («)، نقل قول

الف) له ده‌ووری گوته‌یه‌ک، جا چ کورت بی‌یان دریژ، که راسته‌وخۆ له که‌سپکه‌وه یان سه‌رچاوه‌یه‌که‌وه وه‌ربگی‌دری:

• فینگنشتاین ده‌لی: «سنووری زمانه‌که‌م سنووری بیرکردنه‌وه‌مه.»

• هینمن ده‌لی: «ئه‌وی سه‌ربه‌رزه له‌م وئیرانه‌دا تووشی خه‌م و

ده‌رده/چپای سه‌رکه‌ش ببینه‌قه‌ت سه‌ری بی‌ه‌ه‌ور و ته‌م نابی.»

ب) له ده‌ووری وشه یان ده‌سته‌واژه‌یه‌ک که نووسه‌ر بیه‌ه‌وی خۆی

لی بیخواه‌ن بکا:

• به‌پنی هه‌ندی‌یک بۆچوون، کۆمه‌لگه‌ی کورده‌واری «سته‌م»‌ی

له‌پیاوان کردووه. (لیره‌دا، نووسه‌ر نایه‌ه‌وی له‌گه‌ل ئه‌و بۆچوونه

بی‌که ده‌لی پیاو سه‌ته‌می لی‌کراوه؛ یان، ده‌یه‌ه‌وی له‌ئاست

ئه‌م بۆچوونه خۆی بیلایه‌ن پیشان بدات.)

هه‌له‌یه‌کی باو: هه‌ندی‌یک جار بۆ زه‌ق کردنه‌وه‌ی وشه یان

ده‌رپیتی‌یک ئه‌و نیشانه‌ی گپرانه‌وه‌یه به‌کار ده‌هیندریت: «لیبوردوویی»

به‌ردی بناغه‌ی ژیا‌نیک‌ی پرله‌ئاشتییه. لیره، خوینهر مافی خۆیه‌تی که

پیبواییت ئه‌م وشه‌یه له‌که‌سیکی تر وه‌رگی‌راوه. که‌چی وانیه، به‌لکوو

مه‌به‌ست ئه‌مه‌یه که وشه‌که زه‌ق بکریته‌وه. له‌زۆربه‌ی زمانه‌کانی

دیکه، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته، یان وشه‌که ره‌ش ده‌کریت. (لیبوردوویی)،

یان خوار ده‌کریت (لیبوردوویی)، یان هینلیکی له‌ژیره‌وه داده‌ندریت

(لیبوردوویی).

۴-۱۲- که‌وانه‌ی گۆشه‌دار^۲ []

الف) له‌کاتی گپرانه‌وه له‌ده‌قیکه‌وه، کاتی ده‌مانه‌ه‌وی ساغ‌کردنه‌وه

یان روونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌ده‌قه گپ‌دراوه‌که زیاد بکه‌ین:

• نووسه‌ر ده‌لی: «[گۆران] دا‌هینه‌ری شی‌عری نو‌یی کوردیه.»

سه‌رنج بده‌ن که له‌ده‌قی سه‌ره‌کید، نووسه‌ر پیشتر ئاماژه‌ی

1 . Quotation marks

2 . Square brackets

به گۆران کردووه و، له ئەم رسته یه دا ته نیا به «ئه و» ئاماژه ی
پێده کا. به لام، ئیمه، چونکه هه ر ئه و رسته ده گێرینه وه، ناچارین
به خوینەر بلیین، مه به ست له «ئه و»، «گۆران» ه. به لام، به ئه و
که وانه ی گۆشه دارانه، به خوینەریش ده لێین که ئیمه «گۆران» مان
زیاد کردووه.

ب) کاتیک وه رگێر بیهه وی یا به پتووستی بزانی رسته یه ک بۆ
ده قیک زیاد بکا. له و حاله ته دا، وشه یان رسته که ده خاته نیو
که وانه ی گه و ره وه، هه ر له ناو ده قه که دا:

• پروانه نمونه ی سه روو.

ج) کاره کانی نواندن له شانۆدا:

• کامه ران [به مۆنییه وه]: ها ... زۆر له خۆت رازیت!

۱۳-۴ - سی خال (...), علامه الحذف

الف) بۆ پێشاندانی وشه و رسته ی سپردراوه و به رده وام:

• هه و آل چەند جۆریکه: هه و آلی سیاسی، هونه ری، وه رزشی، ...

ب) بۆ پێشاندانی قسه ی ته و او نه کراو:

• من ... من ... بیوره ناتوانم.

ج) بۆ پێشاندانی درێژکردنه وه ی قسه:

• پروانه ئه و بانه! ئه ... ها روو خا.

د) کاتیک به شیک له ده قیک به ناته و او ی ده گێرینه وه، له بهر ئه وه ی
بۆمان ناخویندریته وه، یان زۆر درێژه و نامانه وی هه مووی بگێرینه وه،
یان، له بهر هه ر هۆیه کی دیکه، ده مانهه و یت هه ندیکی بقرتینین:

• «کوردی له لانی که م سێ» دیاله کتی جوگرافیایی «پیکهاتووه،

که زۆر جار به پتی هه لکه وتیان له باکوور، ناوه راست و باشووری
کوردستان ناویان دینن. بهر له سه ره له دانی ناسیۆنالیزی کوردی
له سه ده ی بیسته م، جیاوازی جوگرافیایی له کوردیدا کیشه یه ک
نه بسوو... به لام، کاتی ده وله تی عیراق ... دامه زرا، جیاوازی
دیاله کت بسوو به گۆره پانی مملانی...» (حه سه نپوور، ۲۰۱۲: ۵۰).

ټه و سڼ خالانه رهنګه جیگری یه ک وشه یان چهنډ پرسته ی
قرتیندراو بن.

هه) ټه و دهسته واژه و وشانه ی که رهنګه ته بوو/تابو بن و کومه لگا
رینګه به پراشکاو ی درکاندنیان نه دا:
• «پیر که کوخی و ...، دووره له مردن هیشتا».

۱۴-۴ - خه تی لارا^۱ (/)

الف) بو جیا کردنه وه ی روژ، مانګ، سال:
• ټه مړ ۲۰۱۳/۴/۲ یه.

ب) بو جیا کردنه وه ی برګه یان نیوه به یته کانی شیعریک، کاتی
بمانه وه ی له ډیریک دا چهنډ میسرع یان برګه بنووسین:
• پاییز/ پاییز/ بووکی پرچ زهر د/

ج) له نیوان دوو وشه ی هاوړینووس یان هاوواتا:
• بهرګ دوورین/ بهرګ دروون؛ جوان/ جنډی

د) بو جیا کردنه وه ی ژماره ی بهرګی کتیب له ژماره ی لاپه ره کانی:
• هیمن، ۲۰۱۵: ۱۱۵/۲.

ه) بو جیا کردنه وه ی فونه تیکی وشه له فهره نګدا:
• هاوار /hawar/.

۱۵-۴ - ټه سټیره^۲ (*)

ههنډیک جار له سهر وشه یه ک داده ندریت که له پهراوړیزدا پروون
ده کړیته وه. هه لبت کاتی ژماره ی ټه م وشانه زور ده بن، به ژماره
نیشانه ده کړین. ههنډیک جاریش ټه سټیره وه کوو نیشانه ی ده سټیپکردنی
بابه تیکی تازه ده کار ده کردیت.

۱۶-۴ - دووباره^۳ یا یه کسانه ی لارا (//)

الف) نیشانه یه بو پرسته و وشه گه لی لیکچوو:

1 . Slash
2 . Star
3 . Double forward slash

● جوان // چە لە نگ // شە پال // ارنند // جندی

ب) نیشانە ی جیا کردنەوه لە هەندی شوینی وە ک فەرھە نگدا، بە تاییەت لە سەرفی چا و گە کاند:

● هاتن // هاتم؛ هاتی؛ هات //

۴-۱۷- یە کسانە (=)

بۆ پیشاندانی یە کسانێ لە نێوان دوو بابەتدا:

● دەستی ماندوو لە سەر سکی تیرە = ئەووی بە رەنجی شانی

خۆی دەژی، بە برسییەتی سەر نانیتهوه.

۵- ئەنجام

لە کۆتاییدا، بە پێویست دەزانین کە ئاماژە بە چەند خالی گرینگ بکەین: یە کەم، ئەم بەرھەمە بۆ نووسینی ئە کادیمی و تا رادە یە کیش ئیداری و میدیا ئامادە کراوە. خالبەندی نووسینی ئە دەبی و هونەری وە کوو شیعر و پۆمان سەربەستی زۆرتریان تیدایە، چونکە ئە مانە نووسینی داھینە رانە و هونە رین. ئە مانە زۆر جار بۆ ئەو نانووسری کە ئاگاداری زەق و راستە قینە بدەن بە خۆتەر، بە لکوو بۆ ورووژاندنی بیر و هزر دەنووسری. بە لام، نووسینی ئە کادیمی، زانستی، بازرگانی، میدیایی و هتد بۆ پیشکەش کردنی ئاگادارییە. هەندی ک لەو ئاگادارییانە زۆر هەستیارن و ئە گەر بە خالبەندی وردەوه نەنووسری، لەوانە یە تیگە یشتنی بە هەلە و خراب بخولقینن.

دوو هەم، لە بەرچا و گرتنی دوو خال دەتوانی لە یە ک دەست کردنی خالبەندی لە دەقی نووسراوی کوردی نزیکترمان بکاتەو: (۱) خالبەندی ناکری تەنیا بە پیودانی زمانی زاڕەکی بکری، بە لکوو دەبی بە پیودانی ریزمانیش بی. (۲) رستە یە ک دە کری لە یە ک وشە یان دە یان وشە پیکبی. هەر رستە یە کیش بە خال کۆتایی پیدی. کە وابوو، چونکە زۆربە ی کاتان، بە تاییەتی لە نووسینی ئە کادیمی، چەندی رستە پاراگرافیک پیکدە هینن، پاراگرافیک دەبی زۆرتەر لە یە ک خالی تیدا بی. بۆ؟ جگە لە هەندی نامە ی ئیداری و دەنگوباسی رۆژنامە کان، زۆر کەم واهە یە کە پاراگرافیک تەنیا لە یە ک رستە پیکهاتبی. لە نووسینی ئە کادیمی، ئە مە هەر زۆر زۆر دە گمە نە. لە ئە م سالانە ی دوا ییدا،

بؤ زور نووسهر و وهرگيڀري ڪورد، به داخه وه، ئاوا بووه ته باو ڪه رسته ڪانى پاراگرافىڪ ته نيا به بؤر له به ڪتر جيا بڪه نه وه و ته نيا به ڪ خال له ڪوتايى پاراگراف دايندرى. به واتايه ڪى تر، ئه مهه بووه ته هوى ئه وهى ڪه له نووسنيه ڪانى ئه وه به ريزانه دا، جياوازيه ڪ له نيوان رسته و پاراگرافدا نه بي. ئه مهه ناي. رسته و پاراگراف دوو شتي جياوازن. ههر له بهر ئه وهش ده بي نيشانهى خالبه ندى جياوازيان هه بي. رسته له واژه و دهسته واژه پيڪ ديت، پاراگرافيش له رسته. ڪه و ابو، ده توانين بلتين ڪه زور بهى هه ره زورى پاراگرافه ڪان، ته نانهت له روظنامه نووسى و نامه نووسيني ئيداريدا، زورتر له به ڪ رسته پيڪ ديت و، ههر به و پييه ش، ده بي زورتر له به ڪ خالى تيداييت. به واتايه ڪى ديه، رسته ڪانى پاراگرافىڪ ناي به بؤر له به ڪتر جيا بڪرئنه وه، به لڪوو به خال (بؤ رسته خه به ريه ڪان)، به نيشانهى پرسيار (بؤ رسته پرسياريه ڪان) و به نيشانهى سه رسورمان (بؤ رسته سه رسامى و ئه مريه ڪان).

سيهه م، بؤ نووسيني ئه م گوتاره، گه راوينه ته وه بؤ چنه ناميلڪه و وتار له سه خالبه ندى له ده قى ڪورديدا، چونڪه پرومان وايه ڪه ههر زمانىڪ تايه تمه ندى خوى هه يه و خالبه ندى خوشى ده بيت. بؤيه، بؤمان گرنگ بوو ڪه بزائين رينومايه ڪانى خالبه ندى ڪوردى چيان تيدا باس ڪراوه. به لام، ئه وه ده رڪه وتوو ڪه سه ره راى چهندين هه و ل و ته قه لا، ئيستاش ده قى نووسراوى ڪوردى خالبه ندى ڪى تا راده يه ڪيش يه ڪده ستى نيه. بيتجگه له ئه وهش، خالبه ندى زمانى نووسيني ڪوردى، وه ڪوو هه موو لايه نه ڪانى ديه ڪى زمانه ڪه، ڪه وتوو ته ژير ڪارتيڪه ريهى زمانه ڪانى دراوسيوه ڪه رهنگه به شيوهى جياواز خالبه ندى بڪه ن. ئه وهش هوى ڪى تره بؤ يه ڪده ست نه بوونى خالبه ندى له ده قى نووسراوى ڪورديدا. له بهر ئه م هويانه، ئيمه سوو ديكي زورمان له سه رچاوه ئينگليزيه ڪان وهرگرتوو. له ڪاتيڪدا ڪه قوتاييه ڪانى ڪوردستان روظ به روظ زورتر به ئينگليزي ده خوئين، به قازانجى هه موو لايه ڪ ده بي ڪه خالبه ندى له نووسيني ڪورديدا له ئه وهى ئينگليزي نزيڪ بيتته وه، تاوه ڪوو قوتاييه ڪان توشى سه رليشيواوى نه بن و ناچار نه بن له پوليڪ (به ڪوردى) چه شنه خالبه ندى ڪ فير بن، به لام له پؤل و ڪورسى ديه ڪه (به ئينگليزي) جورىكى ديه ڪه فير بن. هه وه ها، به لڪوو، تا راده يه ڪى زور يه ڪده ست بوونى خالبه ندى له ئينگليزيدا ڪارتيڪه ريهى هه بي له سه ر يه ڪده ست بوونى خالبه ندى

له کوردیدا (۳).

یادداشت

(۱) ئەم چەند دێرە وەک دیارە راست وەکوو خۆیان لە سەرچاوهوه کۆپی کراون.

(۲) ئەوهی راستی بێ دەتوانین بلین ئەمە ههله ییکی زهقه که به جیی گیوممه به شیوهی « یاخود » کهوانه () به کار بهینریت و به زوری ئەم ههله به له پری هەندئ نووسین له زمانی عەرەبیدا کهوتونه نیو نووسینی هەندئ نووسەری کوردیشەوه. دیارترین جیاوازیی ئەم دوو نیشانە له حالەتی به کار هینزانی ئاسایدا ئەوهیه که هەرچی له نیو کهوان بیت دهکری نهخویندریتهوه و هیچ زیان له دهق و ناوهروکی رسته که ناکه وئ؛ کهچی هەرچی له نیو گیوممه بیت بهشیکه له لایهنی ریزمانی و واتایی رسته که و ئەگەر نهخویندریتهوه ناتهواو دهبی.

(۳) تکایه رهخنه و پیشنیاره کانتان بگهیهنن به د. پهخشان سایبر، له بهشی کوردی، یان دهتوانن بۆ ئیمهیلی نووسه بیاننیرن.

** ** *

پیزانین: سپاسی ههموو ئەو بهرپزانه دهکهین که به ئەم نامیلکهیهدا چوونهتهوه. بۆچوون و پیشنیاره کانیان نامیلکه کهیان دهوله مندتر کرد. به پیی ریزبهندی ئەلفوبی، ئەو بهرپزانه بریتین له: د. رهحیم سورخی، د. رهشید کرمانج، د. قهیس کاکل، مامۆستا عهبدو لخالق یه عقووبی، مامۆستا ههندرین، مامۆستا هیوا عهساف، مامۆستا هیدی (ج. ح.).

سه چاوه كان

باپير، كاميل (١٩٨٢). «خالبه ندى بو رينووسى كوردى». گۆڤارى كۆرى زانبارى عيراق (به شى كوردى). ژوماره ١٠، به غدا: كۆرى زانبارى عيراق. خه ليل جاف، زريان (١٣/٥/٢٠١١). «ئامانج و جۆره كانى خالبه ندى له رينووسى كورديدا». خه بات، ژماره ٣٧٧١، ل. ١٢.

دزه يى، رۆژگار ساپير (٢٠١٠). «خالبه ندى ئامانج و جۆره كانى له رينووسى كورديدا». زماناسى، ژماره ٦، ل. ٦٥-٧٦.

راسپارده كانى كۆنفرانسى به ره و رينووسى يه كگرتووى كوردى (٢٠٠٩). ئە كادىمىاى كوردى رۆژانى ١٢/٤ و ٩/٨ ي ٢٠٠٩ له ههولير سازى كردوو. ههولير: ئە كادىماى كوردى.

سيوه يلى، ريبوار و سيروانى، موسليح (٢٠٠١). خالبه ندى پراكتيكي. ههولير: [؟].

شيوخوليسلامى، جه عفر (١٩٨٤). «خالبه ندى». سروه. ژوماره ٢، ل. ١٠-١١.

عومهر، موحسين ئە حمهد (٢٠١٠). «خالبه ندى، فهره ننگى زاراوه ي ئە ده بى». رامان، ژماره ١٦٠، ل. ١٥٧-١٥٨.

Punctuation matters: Advice on punctuation for .Kirkman, J (٢٠٠٦). scientific and technical writing. Routledge

The Canadian press stylebook: A .Tasko, P. & Canadian Press (٢٠٠٦). guide for writing and editing. Canadian Press